

(לגבי ק"ח):

"נשאתי חמלה אינני בסלע"

כמה נוי וטעם יש בביטויים ספרותיים כאשר מלבד מובנם הרגיל יש בהם פנים נוספות אשר נגלות לנו לאחר עיון קצר.

אך בשפות עתיקות שאין אנו חיים אותם בדבור יום יומי והן ידועות לנו רק רק מתוך למוד, אובד לרוב הטעם העיקרי של בטוי כזה כי מובנו הכפול לא בא כלל לתודעתנו.

במגילה י"ח ע"א נאמר: "מילא בסלע משתוקא בתרין", כוונת הפתגם להביע את הרעיון הידוע גם מפתגמי שאר עמים שהשתיקה נאה לאדם מן הדיבור. אך כפי שהוכיח הרב ש. י. רפפורט ז"ל, טמון בפתגם זה גם תוכן אחר. "מילא" פירושו בארמית פרי האלון אשר מחירו היה זול. משתוקא הוא גם כן דבר מן הצומח מין שרף עצים אשר מחירו היה גבוה יותר. לכן פתגמנו הוא דר-משמעי: בכל יום היו מוכרי פרות בשוק; "מילא בסלע" "משתוקא בתרין!". על יסוד זה בנו חכמים את המימרא שלנו אשר הוראתה השניה מדברת בשבח השתיקה.

חודדי לשון כאלה טמונים בודאי גם בהרבה מבטויי המקרא, וחידות רבות היו נפתרות, לו היינו מצליחים לגלות את המשמעויות הכפולות הטמונות בהם.

אפשר להוסיף עוד דוגמאות רבות מן התלמוד ובחלקן נאמרו כבר ע"י קודמים לי.

שבת ק"ח ע"ב: "א"ר יוסי חמש בעילות בעלתי ונטעתי חמישה ארזים בישראל", רבי יוסי שמח במשפחתו ומכנה בניו ארזים. המהרש"א מבאר: לפי שחשובים היו בישראל שנסמכו כולם, ע"כ כינה אותם לארזים שכן מצינו בקרא החות וגו' שהוא שפל שלח אל הארז שהוא החשוב וכן בהרבה מקומות בקרא. עיי"ש במהרש"א ששואל קושיא נוספת על המשך הגמרא. דעתי היא שיש להבין את דברי ר' יוסי גם כפשוטם ואז גם הם יתבארו בשתי משמעויות.

בגטין נ"ז ע"א מסופר על מנהג נאה אשר נהגו בו קדמונינו בארץ הקודש. המנהג נהג גם לאחר חרבן בית שני כי הוא היה סבה ראשונה לחרבן ביתר. שם נאמר: "הווי נהיגי כי מתיליד ינוקא שתלי ארוא, ינוקתא שתלי תורניתא (אורן). וכי הווי מינסכי קייצי להו ועבדו גננא (חופה)". על ר' יוסי ידוע לנו שהיה איש אדמה⁴. זאת מוכח גם מהמשך הגמרא שבת שם: "אר"י מימי לא קראתי לאשתי אשתי ולשורי שורי אלא לאשתי ביתי ולשורי שדי (רש"י): שהוא עיקר של שדה). לכן אפשר להניח שגם הוא נהג במנהג נאה זה של בני תקופתו (ר' יוסי היה תלמידו של רבי עקיבא יבמות ע"ב ע"ב) ונטע ארז בהולדת כל אחד מבניו. לכן אמר "ונטעתי חמישה ארזים". כמובן שכוונתו היתה גם בהוראה המשאלה, שהרי אמר "בישראל". בזה הוכחה איפא ההוראה הכפולה של המימרא הזאת.

1 ראייה לדבר היא המימרה: "סמא דכולא משתוקא"; מכאן שמשתוקא הוא סם-תרופה.

4 אמנם מוזכר גם שעסק בבורסקאות (שבת מ"ט ע"א).

מתוך: עיונים בצבני חל"ט
ובלשנים - גיב חלק
אינני - א"כ - 33-3